

DOI: 10.30546/2309-1347.2024.1552

**H Ü Q U Q
L A W**

UOT: 343.2/7

HAFİZ MUSAYEV**Bakı Dövlət Universiteti, Beynəlxalq Hüquq; Hüquq fakültəsinin
İnsan hüquqları və informasiya hüququ UNESCO kafedrası,
hüquq üzrə fəlsəfə doktoru***e-mail: elchin.gulaliyev1@gmail.com***REGIONAL TƏHLÜKƏSİZLİYİN TƏMİN OLUNMASINDA
TERRORÇULUQLA MÜBARİZƏNİN ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ**

Tarixi təcrübə onu göstərir ki, terrorçuluğun yaranması və yayılması sosial daxili və xarici ziddiyyətlərin, xüsusilə də ictimai böhranların, müharibələrin, inqilabların genişlənməsi şəraiti ilə daha çox şərtlənir. Terrorçuluğun dağıdıcı nəticələrində hər bir ölkənin konkret tarixi şəraiti, milli xarakterin və ənənələrin xüsusiyyətləri, xalqın tarixi yaddaşı mütləq əks olunur. Terrorçuların dinc vətəndaşlara qarşı yönəlmiş cinayətləri ilə yanaşı, enerji daşıyıcıları ilə zəngin və qiymətli unikal faydalı qazıntı növlərinə malik ərazilərə nəzarəti ələ keçirmək, dünyanın müxtəlif ölkələrində baş verən siyasi proseslərə təsir göstərmək, kütləvi qırğın silahlarına yiyələnmək cəhdləri bəşəriyyət üçün təhlükəlidir. Müxtəlif şəraitlərdə terrorçuluğu bir cinayətkar fəaliyyət kimi fərqli mövqelərdən qiymətləndirirlər. Məsələn, hər hansı bir təşkilat üçün terror fəaliyyəti milli-azadlıq mübarizəsidirsə, ölkənin rəsmi dairələri və əhalisi üçün isə bu, qanunçuluğun kobud şəkildə pozulması və cinayət hadisəsidir. Bəzən terrorçuluq hadisəsi banditizmlə məhdudlaşdığından bu və ya digər dövlətin daxili işi olaraq qalır.

Xüsusi olaraq qeyd etməyə dəyər ki, milli, regional və qlobal səviyyədə beynəlxalq terrorizmin yaranmasını şərtləndirən iqtisadi, sosial, dövləti-siyasi və ideoloji halların öyrənilməsi və ümumiləşdirilməsi vacibdir.

Bununla bərabər beynəlxalq terrorizmin fəaliyyətini gücləndirən və dərinləşdirən obyektiv səbəblər də araşdırılmalıdır. Terrorizmin səbəbləri haqqında çoxsaylı fikirlər, konsepsiya və mövqelər mövcudluğu hələ problemin həll yollarının tapılması demək deyildir. Müasir anlayışda terrorçuluq – terrorun tətbiqi, yəni vahimə yaratmaq, hədə-qorxu gəlmək, şəxsiyyətə, cəmiyyətə və dövlətə qarşı güc tətbiq etməkdir. Axırncı halda terror milli sərhədlərdən kənara çıxır və beynəlxalq xarakter alır. Bu baxımdan yanaşdıqda terrorçuluq transmilli xarakter daşımaqla ölkələri və onların sərhədlərinin təhdid altına alır. Beynəlxalq terrorizmin təkamülü gedişində meydana gələn yeni elementlər dövlətlərarası əməkdaşlığın regional və qlobal səviyyələrdə aparılmasının nə dərəcədə həyati əhəmiyyət kəsb etdiyini açıq şəkildə göstərir. Lakin aparılmış müşahidə və təhlillər məhz beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində bir sıra fundamental hüquqi problemlərin və ehtimalların mövcudluğunu ortaya çıxartdı. Belə qlobal xarakterli kazuslar müvafiq sahədə beynəlxalq əməkdaşlığın birbaşa özülünü zədələməklə yanaşı, antiterror fəaliyyətlərinin səmərəliliyinin həddindən artıq zəifləməsinə səbəb olur.

Beynəlxalq terrorçuluq xaricdə yerləşən və ya xaricdən rəhbərlik edilən bir qrup şəxsin güc və zorakılıqdan qeyri-leqal istifadəsidir. O

digər ölkələrin əhalisinə və hökumətlərinə qarşı yönəlmişdir. Terrorçuluğun bu növünün təzahürünün başlıca formaları kimi hava piratçılığını, girovların götürülməsini, genişmiqyaslı partlayışların törədilməsini, diplomatların və digər siyasi liderlərin oğurlanmasını və onların azad olunması üçün siyasi planda hər hansı bir dəyişiklikləri tələb edilməsini və s. göstərmək olar. Buna görə də dünya ictimaiyyəti üçün daha böyük təhdid beynəlxalq terrorçuluqdur. Onun sürətlə genişlənməsi çoxlu sayda insanlara məşəqqət və ölüm gətirir. Beynəlxalq terrorçuluğa qarşı mübarizə aparmağın mürəkkəbliyi onun harada, nə vaxt, məhz hansı təşkilat və şəxs tərəfindən həyata keçiriləcəyi barədə səhih məlumatın çox çətinliklə alınmasındadır [7].

Narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi hazırda bütün bəşəriyyəti narahat edən transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığın əsas növlərindən biridir. Ən gəlirli kriminal sahələrdən olan narkobiznesdən əldə olunan qeyri-qanuni gəlirlərin terrorçuluğun maliyyələşdirilməsinə yönəldilməsi onun təhlükəlilik dərəcəsini daha da artırır. Müasir şəraitdə məhz narkoterror anlayışının yaranması da əbəs deyildir [8].

Azərbaycan hüquq elmində beynəlxalq terrorçuluqla mübarizədə regional əməkdaşlıq məsələləri, xüsusilə bu sahənin beynəlxalq hüquqi tənzimlənməsi sahəsində yaranmış və prosesin inkişaf yolları hal-hazırədə kompleks şəkildə tədqiq olunmamışdır. Bununla belə, problemin beynəlxalq hüquqi Avropa cinayət hüququ və beynəlxalq nəqliyyat hüququ beynəlxalq cinayət hüququ, beynəlxalq cinayətkarlıqla mübarizə sahəsində regional əməkdaşlığın istiqamətləri, habelə bir sıra beynəlxalq hüquq normalarının Azərbaycan Respublikasının fəaliyyətində tətbiqi problemləri, Azərbaycan Respublikasının mülki aviasiyasının təhlükəsizliyinin təmin edilməsinin konstitusion-hüquqi problemləri və s. sahələrdə elmi-nəzəri və hüquqi araşdırmalar aparılmışdır. Regional əməkdaşlıq kontekstində beynəlxalq terrorçuluğa qarşı mübarizənin bir sıra problemləri isə öz araşdırıcılarını gəzləməkdədir.

Beynəlxalq terrorçuluq anlayışı ilə bağlı müzakirələrin davamlı olması problemin həlli istiqamətində atılan addımların yetərli olmadığını göstərir. Məhz bundan çıxış edən Avropa İttifaqı Şurasının 2002-ci il tarixli Çərçivə Qərarının 1-ci maddəsinin, habelə "Terrorçuluğun qarşısının alınması haqqında" Avropa Şurası Konvensiyasının Preambulasının sonuncu paragrafının müddəaları əsasında beynəlxalq terrorçuluq anlayışını mənalandırmaq mümkündür ki, bunun üzərində ayrıca dayanmağa dəyər, belə ki, beynəlxalq terrorçuluq anlayışına kompleks şəkildə yanaşma sərgilənməlidir, yəni siyasi, iqtisadi, sosial, dini, mədəni, mədəni və s. sahələrdə maraqlarını təmin etmək məqsədilə törədilən əməl kimi qiymətləndirilməlidir. Praktika göstərir ki, beynəlxalq hüququn öz müqəddəratını müəyyən etmək prinsipindən sui-istifadə yolu ilə milli, etnik, dini və s. pərdə altında dövlətlərin beynəlxalq hüquqla təsbit edilmiş ərazilərini parçalamağa yönəldilmiş separatçı fəaliyyətlər də beynəlxalq terrorçuluğun mənbələri sırasında hesab edilməlidir. Separatçılıq fəaliyyəti nəticəsində formalaşan beynəlxalq və dövlət nəzarətindən kənar ərazilər -bunlar beynəlxalq hüquqda "boz zonalar" ("grey zones") adlandırılır və terrorçu düşərgələrinin yerləşdirilməsi, axtarışda olan terrorçulara sığınacaq verilməsi, yeni üzvlərə təlimlərin keçirilməsi, habelə terror aktların planlaşdırılması və törədilməsi üçün əlverişli zəmin və şərait yaratmaqla yanaşı, dünyanın müxtəlif regionlarına "terror ixracı"nda böyük rol oynayır.

Fikrimizcə, beynəlxalq terrorizmin yaranmasının səbəb və şəraitinin araşdırılması yalnız kriminoloji metoda əsaslanmamalıdır. Burada sosial-siyasi proseslərin idarə olunmasının metod və vasitələri də diqqətdə saxlanılmalı, milli, regional və global səviyyədə beynəlxalq terrorizmin yaranmasını şərtləndirən iqtisadi, sosial, siyasi və ideoloji hallar araşdırılmalı və qiymətləndirilməlidir. Hazırda beynəlxalq leksikonda vətəndaşlıq qazanmış beynəlxalq terrorizm beynəlxalq təhlükəsizliyə ciddi təhlükə kimi beynəlxalq sənədlərdə

mükəmməl şəkildə təfsirini tapmamışdır və yəqin ki elə də tezliklə buna cəhd edilməyəcəkdir. Bu baxımdan iki məqama diqqət yetirmək lazımdır, birincisi, elmi-texniki tərəqqinin belə yüksək sürətlə getdiyi şəraitdə cəmiyyətlərarası təbəqələşmə, zənginlik və yoxsulluq arasındakı fərqlər getdikcə dərinləşir ki, yaranmış şəraitdə terrorçuluğun ağıla gəlməyən növləri yaranır və təhlükələrin miqyası genişlənir və dərinləşir; ikincisi, terrorçuya münasibətdə ümumqəbul olunmuş beynəlxalq hüquqi normanın mövcud olmaması, belə ki, beynəlxalq miqyaslı hər hansı terrorun səbəbkarı olan şəxs və ya qrupların bir dövlətdə “qəhrəman”, digər dövlətdə isə “terrorçu” kimi qələmə verilməsinin mümkünlüyü. Məsələn, erməni terrorçusu G.Nijde Ermənistanda “milli qəhrəman” kimi tanınmasına baxmayaraq, o bütün dünyada alman faşistləri ilə əməkdaşlıq və qatillik edən şəxs kimi qəbul olunmuşdur, hətta Rusiyada, Peterburqda onun heykəli qoyulsa da, ictimaiyyətin təzyiqi ilə sökülüb götürüldü. Yaranmış vəziyyət beynəlxalq hüquq normalarında mövcud boşluqların aradan qaldırılmasını tələb edir. Təsadüfi deyil ki, terrorçuluq anlayışına 1936-1981-ci illər arasında 109 fərqli izah verilmişdir. ABŞ-da 2001-ci il 11 sentyabr terror hadisələrindən sonra BMT Baş Məclisinin VI Komitəsi bu anlayışın mənalandırılması baxımından çoxsaylı təklifləri nəzərdən keçirsə də, indiyədək ümumi qərar qəbul edilməmişdir.

Terrorçuluğun qarşısının alınmasında dünya dövlətləri tərəfindən həyata keçirilən sərhəd siyasəti sahəsində əməkdaşlığın mühüm rolu vardır. MDB ölkələrinin 13.04.2018-ci il tarixində keçirilmiş 47-ci plenar iclasında qəbul olunmuş MDB üzvü olan dövlətlərin sərhəd bölgəsində istifadə etdiyi termin və anlayışların lüğətində sərhəd siyasətinə belə bir tərif verilmişdir. “Sərhəd siyasəti” – sərhəd təhlükəsizliyi mühitinin yaradılmasına yönəldilmiş, sabitliyin, təhlükəsizliyin və sərhədlərin toxunulmazlığının təmin edilməsi, vahid iqtisadi və gömrük məkanının formalaşması, beynəlxalq və daxili terrorizmlə birgə mübarizənin təşkili, separatizm və millətçiliyin hər

cür təzahürünün, həmçinin narkotik ticarətinin qarşısının alınması, sərhəd hadisələrinin və ərazi mübahisələrinin sülh yolu ilə həlledilməsi məqsədilə MDB dövlətlərinin dövlət hakimiyyəti təsisatları tərəfindən həyata keçirilən razılaşdırılmış, birgə koordinasiyalı fəaliyyətdir [11].

Azərbaycan terrorçuluqla beynəlxalq hüquqi mübarizə prosesində fəal iştirak edir və bu qlobal bəla ilə mübarizənin təsirliliyi beynəlxalq əməkdaşlığın imkanlarından səmərəli istifadə edilməsi ilə yanaşı, terrorçuluğa milli səviyyədə müqavimətin gücləndirilməsi nəticəsində mümkün ola bilər [7, s.61].

Ölkəmizin milli qanunvericiliyində terrorçuluqla mübarizə məsələləri geniş şəkildə təsbit olunmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının terrorçuluqla mübarizə haqqında qanununda terrorçuluqla mübarizənin beynəlxalq hüquq normalarına uyğun bütün prinsipləri nəzərə alınmışdır [2].

Azərbaycan Respublikasının “Milli təhlükəsizlik haqqında” qanununda terror təhdidi və ona qarşı səmərəli mübarizə vəzifəsi haqqında konseptual müddəalar əksini tapmışdır. Qanunda beynəlxalq terrorçuluq Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinə əsas təhdidlər kimi nəzərdə tutulmuş, müvafiq olaraq, beynəlxalq terrorçuluğa və transmilli cinayətkarlığa qarşı mübarizə sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın həyata keçirilməsi Azərbaycan Respublikasının milli təhlükəsizliyinin təmin olunması üçün əsas təhdidlər qismində müəyyən edilmişdir [3].

Terrorçuluğa və digər transmilli cinayətlərə qarşı mübarizədə əks-kəşfiyyatın rolu əvəzsiz olmaqla günü-gündən fəallaşır. “Kəşfiyyat və əks kəşfiyyat fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda onunla mübarizədə öz əksini tapmışdır [4].

Bu gün beynəlxalq terrorçuluğun genişlənməsində və güclənməsində dini radikal elementlərin mühüm rolu vardır. Dini radikalizm hər hansı dinin üstünlüyünü, xüsusi imtiyaza malik olduğunu təbliğ edərək, özündən olmayan dini qruplara qarşı dözümsüz münasibət göstərən, başqalarına qarşı fiziki və ya mənəvi

güc tətbiq edən qrupların fəaliyyətlərinə şamil edilir [5].

Müəlliflərin terrorçuluğa müxtəlif yanaşmalarının bir neçəsinə diqqət yetirək. N.Nağıyevin yanaşmasına görə terrorçuluq “yeni təhdid” kimi nəzərdə tutulur [8,s.61]. Qorbunova görə, terrorçuluq qlobal xarakter daşımaqla insanlığın mövcudluğuna təhlükə kimi çıxış edir [10]. Qələndərova terrorçuluğu dövlət terrorçuluğu kimi nəzərdən keçirir. Onun fikrincə dövlət terrorçuluğu bir dövlət tərəfindən düşünülmüş və məqsədyönlü şəkildə digər dövlətin ərazisində həyata keçirilən zorakılıq metodudur [6].

Terrorçuluğun geniş spektrləri Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində ətraflı şərh olunmuşdur. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsində göstərilir: “Terrorçuluq, yəni ictimai təhlükəsizliyi pozmaq, əhali arasında vahimə yaratmaq, yaxud dövlət hakimiyyət orqanları və ya beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən qərar qəbul edilməsinə təsir göstərmək məqsədilə insanların həlak olması, onların sağlamlığına zərər vurulması, əhəmiyyətli əmlak ziyanının vurulması və ya başqa ictimai təhlükəli nəticələrin baş verməsi təhlükəsi yaradan partlayış, yanğın və ya digər hərəkətlər törətmə, habelə həmin məqsədlə bu cür hərəkətlərin törədiləcəyi ilə hədələmədir [1].

XX əsrin sonlarına qədər beynəlxalq terrorizmə qarşı mübarizənin hüquqi, elmi-siyasi və nəzəri əsaslarının hazırlanması kontekstində mühüm işlər görülsə də başlıca praktiki addımlar 2001-ci ilin 11 sentyabr hadisələrindən sonra atılmağa başladı ki, bunları aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- birincisi, bütün beynəlxalq və regional təşkilatlar beynəlxalq terrorizmlə mübarizə ilə bağlı beynəlxalq hüquqi sənədlər qəbul etdilər;

- ikincisi, dünyanın bütün dövlətləri beynəlxalq terrorizmi məhkum edən və qanunvericilik yolu ilə təsbit olunan hüquqi sənədlər qəbul etdilər;

- üçüncüsü, beynəlxalq birlik çərçivəsində beynəlxalq terrorizmə və onu dəstəkləyən dövlətlərə qarşı barışmaz mövqe təşəkkül tapdı, qlobal cinayətkarlığa qarşı mübarizədə

beynəlxalq birliyin səylərinin birləşdirilməsi üçün zəmin yarandı, bu sahədə konkret addımlar atıldı və beynəlxalq terrorizmlə mübarizəni hədəfləyən beynəlxalq koalisiya formalaşdı. KİV-in yazdığına görə, bu koalisiyaya 30-a qədər dövlət, o cümlədən də Azərbaycan Respublikası daxil idi. Azərbaycan antiterror koalisiyasının sıralarında NATO blokunun Balkanlarda, İraqda və Əfqanıstanda həyata keçirdiyi tədbirlərdə fəal iştirak etmişdir [12].

Ermənistan Respublikası terroru həyata keçirən və dəstəkləyən dövlətdir. Ermənistan daimi dövlət terroru həyata keçirən və dövlət səviyyəsində terroru dəstəkləyərək, terrorçuluğu təcavüzkar siyasətinin əsas vasitələrindən birinə çevirmişdir. Çoxsaylı faktlar, məhkəmə materialları sübut edir ki, Azərbaycanın dinc əhalisinə qarşı, o cümlədən nəqliyyat vasitələrində törədilən terror aktları Ermənistan hökuməti tərəfindən maliyyələşdirilərək, bu ölkənin xüsusi xidmət orqanları tərəfindən həyata keçirilmişdir.

Tədqiqatçılar təhlükəsizliyin təmin olunmasının, imkanların səmərəli şəkildə konsolidasiyasından qaynaqlandığı fikrini müdafiə edir. Lakin regional aspektdə məsələyə yanaşdıqda region ölkələrinin və ya subyektlərinin maraqlarının təbiətinə görə əməkdaşlıq əlaqələrini qorumaq həmişə asan olmur. Buna baxmayaraq müasir beynəlxalq və regional münasibətlər sistemi beynəlxalq hüququn tələblərini üstün tutur ölkələr arasında qarşılıqlı əməkdaşlığı təşviq edir.

Bildiyimiz kimi milli maraqlar ölkənin inkişafının səviyyəsindən, sosial və siyasi formasından, o cümlədən müxtəlif cəhətlərindən asılıdır. Bir sıra milli maraq mahiyyəti kəsb edən məsələlər var ki, onlar bütün region ölkələri üçün ümumi xarakterə malikdir.

Dövlətlər regional mühitin terrorçuluqdan mühafizəsini təmin etməlidirlər. İnsan hüquqları sahəsində standartlar dövlətlərin üzərinə yaşamaq hüququnu və digər insan hüquq və əsas azadlıqlarını təmin etmək öhdəliyi qoyur. Terror aktları ümumiyyətlə dövlətlərin öhdəlikləri çərçivəsində qorunmalı olduqları bütün hüquqları pozur. Bu o demək deyil ki, terror

aktının həyata keçirilməsi dövlətin insan hüquqlarını müdafiə edə bilməməsinin sübutudur. Buna baxmayaraq, dövlət bu hüquqları qorumaq üçün lazımi tədbirlər görə bilmirsə, onların pozulmasına görə məsuliyyətin bir hissəsi ona verilir. Buna görə təsirli bir terrorla mübarizə strategiyası dövlətin insan hüquqları öhdəliklərinin bir hissəsi ola bilər. Çünki, terrorçuluq regional təhlükəsizliyi və region ölkələrində insan haqlarını inkar edir.

İnsan hüquqları sahəsində beynəlxalq səviyyədə tanınmış standartlara uyğun olaraq hökumətlərdən bir sıra vacib universal prinsipləri nəzərə almaq və onlara riayət etmək tələb olunur. Bunun üçün dövlət qurumlarından müəyyən bir intizam və hərəkət ardıcılığı tələb olunur. Terrorçuluqla mübarizə mexanizmləri və insan hüquqları sahəsində hüquqi müdafiə ilə təmin edilmiş standartlar bir-biri ilə sıx bağlıdır. İnsan hüquqlarını rədd edən və ya pozan antiterror qanunları və tətbiqləri insan hüquqları və qanunun aliliyi prinsipləri və demokratik dəyərləri rəhbər tutan bir cəmiyyətdə uğursuzluğa məhkumdur və qəbul edilməzdir.

Regional mühitdə terrorçuluq və ekstremizmin baş qaldırması və aktivləşdirilməsi üçün sosial-mədəni şərtlər müasir reallıqların göstərdiyi kimi müxtəlifdir. Lakin son illərdə bir sıra qeyri-ənənəvi formalar da fərqlənir ki, bunlara ekoloji, bioloji və s. aiddir. Eyni zamanda, bütün dağıdıcı tipli və müxtəlif təzahürlərin arxasında terror və ekstremist davranışın yaranmasında, eləcə də aktivləşdirilməsində təşkilatlanmış şəkildə əks olunan ümumi fəaliyyət var [5, s.41].

Düzgün qurulmuş və reallaşdırılan dövlət siyasəti nəticəsində gücün əldə edilməsi və səmərəli idarə olunması dövlətə qısa müddətdə təhlükəsizliyin təmin olunması ilə bağlı şəraitə hakim olmaq imkanı verir. Bu yanaşmaya görə, imkanları digər dövlətlərdən üstün olan bir dövlət, əhəmiyyətli təhdidlərlə qarşılaşmadan gücünü beynəlxalq səviyyədə səmərəli şəkildə istifadə edə və proqnozlaşdırma bilər.

Hazırda regional əməkdaşlıq beynəlxalq səmərəli əməkdaşlıq mühitinin formalaşması

üçün əsas rolunda çıxış edir. Buna görə də ilk növbədə regional səmərəli əməkdaşlığa təhdid ola biləcək amillərin qarşısının alınması diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır. Regional səviyyədə təhlükəsizliyə təhdid ola biləcək əsas dağıdıcı amil terrorçuluqdur və terrorçuluq müxtəlif formalarda təzahür edir.

Müasir dövrdə terrorçuluğu real, genişmiqyaslı və uzunmüddətli təhlükə adlandırmaq olar [13]. Hal-hazırda bu, milli səviyyədə regional və hətta beynəlxalq səviyyəyə qədər bütün səviyyələrdə ölkələrin inkişafına təsir edən ən mühüm amillərdən biridir. Müasir dövrün terror aktları qəddarlığı və çox sayda qurbanların olması ilə seçilir. Terror aksiyalarının təşkilatçıları kütləvi informasiya vasitələrinin ən çox diqqətini fəaliyyətlərinə cəlb etmək, eləcə də cəmiyyətdə maksimum rezonans yaratmaq üçün əhaliyə mümkün olan maksimum ziyan vurmağa çalışırlar. Müasir terrorçuluğun siyasi mübarizə metodundan düşməyə ziyan vurma vasitəsinə və eyni zamanda müəyyən fikri geniş ictimaiyyətə çatdırmaq vasitəsinə çevrilərək daha rəşional və pragmatik hala gəldiyini iddia etmək olar.

Məlumdur ki, hazırda terrorçuluq problemi sözün əsl mənasında qlobal xarakter almışdır. Bu fenomenlə mübarizə müasir inkişaf mərhələsində bəşəriyyətin qarşısında duran ən vacib vəzifələrdən birinə çevrilir.

Beynəlxalq hüquq baxımından bu problemin həlli üçün “terrorçuluq” və “beynəlxalq terrorçuluq” kimi anlayışların vahid və aydın tərifini inkişaf etdirmək və bu sahədə terminologiyaya universal bir yanaşma ortaya qoymaq xüsusilə vacibdir. Bu məsələnin vacibliyinə baxmayaraq, bu gün dünyada “terrorçuluq” anlayışının vahid şərhə yoxdur. Həm müxtəlif dövlətlərin qanunvericilik aktlarında, həm beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş sənədlərdə, həm də müvafiq mövzulara həsr olunmuş elmi əsərlərdə bu fenomenin tərifləri olduqca ziddiyyətlidir. Bu cür uyğunsuzluqların səbəbi kimi fərqli dövlətlərin terror təhlükəsini və onun mənbələrini fərqli şəkildə müəyyənləşdirməsi, qanunverici və hüquq-mühafizə orqanlarının bu məsələyə konkret

vəzifələri və dövlət maraqlarını rəhbər tutaraq fərqli yanaşmasıdır.

Xarici təcrübənin öyrənilməsi göstərir ki, uğursuz miqrasiya siyasəti millətçi və radikal əhval-ruhiyyənin böyüməsi üçün güclü bir katalizator rolunu oynaya bilər. Qeyd edək ki, Azərbaycan bu məsələdə həyata keçirilən dövlət siyasətinin əsaslılığı, eləcə də hərtərəfliliyi baxımından yerləşdiyi regiondakı ölkələr arasında ən münbit mühitə malikdir. Qafqaz və Xəzər regionu təhlükəsizlik mühitində təhdidlərin aradan qaldırılması istiqamətində Azərbaycanın oynadığı aparıcı rol təhlükəsizlik mühitinin əsas bazisini təşkil edir [9, s.61]. Xüsusilə, Azərbaycan ərazilərinin işğaldan azad edilməsi, antiterror əməliyyatları nəticəsində ölkənin bütün ərazisində Konstitusiyaya quruluşunun bərpa edilməsi regionda yeni əməkdaşlıq platformalarının yaradılması üçün mühüm addım olmuşdur.

Regionumuzda dövlətlərarası münaqişələrin həllində medianın milli zəmində münaqişələri necə təqdim etməsi də mühüm rol oynayır.

Etnik müxtəlifliklərin təhdid kimi əks olunması nəinki münaqişələrin həllinə kömək etmir, əksinə, münaqişəli vəziyyətlərin gərginləşməsi üçün zəmin yaradır.

Regional müstəvidə münaqişələrin yaranmasının əsas problemləri arasında aşağıdakılar sadalana bilər:

- millətlərarası ixtilafın qızışdırılması;
- hazırda ən aktual məsələlərdən biri olan su resurslarından istifadə ilə bağlı problemlər;
- işsizlik;

- dini ekstremizm;
- siyasi manipulyasiyaların sürətlənməsi.

Qafqaz və Xəzər təhlükəsizlik mühitində Azərbaycan istisna olmaqla milli dil ilə əlaqəli münaqişə vəziyyətlərinin olması da regional təhlükəsizliyin təmin olunmasında yeni çağırışları formalaşdıran mühüm amillərdən biridir. Bu məsələni problem xarakterli edən əsas xüsusiyyətlər aşağıdakılardır:

- münaqişənin qarşısını almaq strategiyasının zəifliyi;
- münaqişə vəziyyətlərinin mümkünlüyünü inkar etmək;
- faktlar olmadan münaqişə vəziyyətlərinin mövcudluğunun qəbul edilməsi.

Terror fəaliyyətini “stimullaşdıran” amillərin minimuma endirilməsi və onların tənzimlənməsinin beynəlxalq mexanizmlərinin işləkliyinin təmin edilməsi xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu baxımdan insan hüquqlarının qorunması məsələlərini daimi diqqətdə saxlamaq, beynəlxalq hüquqdan irəli gələn regional mexanizmlərin təkmilləşdirilməsi zəruridir.

İnsan hüquqlarının qorunması vasitələri münaqişələrə cavab vermək və sülh, eləcə də sabitliyi təmin etmək üçün yaradılmışdır. Buna görə də terror təhlükəsi problemini həll etmək üçün beynəlxalq insan hüquqlarının qorunması çərçivəsindən istifadə edilə bilər.

Müasir şəraitdə dövlətlərarası əməkdaşlıq olmadan, qarşılıqlı şəkildə xüsusi fəaliyyətlər həyata keçirilmədən mürəkkəb struktura və təzahürlərə malik beynəlxalq terrorçuluqla mübarizədə müsbət nəticələr əldə etmək mümkün deyildir və bu sahədə əməkdaşlıq zəruridir.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, 2022.
2. Azərbaycan Respublikasının terrorçuluqla mübarizə haqqında Qanunu. Bakı, 1999.
3. Milli təhlükəsizlik haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 2004.
4. “Kəşfiyyat və əks - kəşfiyyat fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 2004.
5. Heydərov S., Qənbərov A və Qafarov A, Din və ideoloji təhlükəsizlik. – Bakı. – 2007. –277 s.
6. Qələndərova E. Terror anlayışı və onun müasir növləri // Qanun jurnalı. – 2017. №01(267). – s.108.
7. Musayev H, Beynəlxalq terrorçuluğa qarşı mübarizədə xüsusi xidmət orqanlarının fəaliyyətinin prinsip və xüsusiyyətləri. – Bakı, Çəşioğlu. – 2009. – 316 s.
8. Nağıyev N, Milli təhlükəsizlik nəzəriyyəsinin əsasları. – Bakı. – 2007. –148 s.
9. Nağıyev N, Milli və beynəlxalq təhlükəsizlik. – Bakı: Şirvanəşr. – 2010. –148 s.
10. Горбунов, К Терроризм: социально-психологическое исследование: монография / К.Г. Горбунов. – Омск: Изд-во Ом. гос. ун-та, – 2010. – 384 с.
11. Глоссарий терминов и понятий, используемых государствами-участниками СНГ в пограничной сфере. (к постановлению МПА СНГ от 13 апреля 2018 года N 47-13 принят на сорок седьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств - участников СНГ). 2018.
12. Резолюция 1373 (2001), Совет Безопасности ООН, S/RES/1373 (2001), 28.09.2001 // Борьба с международным терроризмом: сб. документов/науч. ред. В.В.Устинов. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект. – 2005. – с. 396-397
13. Малеев Ю. Н. Международное воздушное право, кн. 1, М.: Право, 1980

Açar sözlər: terrorçuluq, terror təşkilatları, beynəlxalq terrorçuluq, terrorçu, dövlət terroru

Hafiz Musayev

*Baku State University
Department of Human Rights and Information Law UNESCO
Ph.D. in Law*

**MAIN CHARACTERISTICS OF COOPERATION IN THE FIGHT AGAINST
TERRORISM AS A THREAT TO REGIONAL SECURITY**

ABSTRACT

The thesis examines the concept of terrorism and its development trends in the modern era. It investigates terrorism as a threat to national and international security. Attention is paid to the close connections between terrorism and separatism, drug, arms, and human trafficking. In addition, a number of methods and techniques used by terrorist organizations in the 21st century are mentioned. The author analyzes the operational characteristics of terrorist organizations and their contemporary aspects. The opinions of researchers in this field are presented. Attention is also paid to the legislative recognition of terrorism as a threat. The author especially emphasizes that in modern

conditions, it is impossible to achieve positive results in the fight against international terrorism without interstate cooperation and the mutual implementation of special measures. Also, in the thesis, the author provides evidence that Armenia is a state that carries out state terrorism and supports terrorism. At the end, appropriate conclusions are drawn.

Keywords: *terrorism, terrorist organizations, international terrorism, terrorist, state terrorism*

Хафиз Мусаев

*Бакинский Государственный Университет, Международное право;
Кафедра прав человека и информационного права ЮНЕСКО
юридического факультета, доктор философии по праву*

ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ БОРЬБЫ С ТЕРРОРИЗМОМ В ОБЕСПЕЧЕНИИ РЕГИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается понятие терроризма, в том числе тенденции развития терроризма в современную эпоху. В основном терроризм исследуется как угроза национальному и международному терроризму. Уделяется внимание тесным связям терроризма с сепаратизмом, наркобизнесом, торговлей оружием и людьми. Помимо этого, упоминается ряд методов и приемов, используемых террористическими организациями в XXI веке. Уделяется внимание оперативным характеристикам террористических организаций, исследуются современные аспекты терроризма, выражается отношение к мнениям исследователей в этой области, а также законодательному закреплению терроризма как угрозы. Автор особо подчеркивает, что в современных условиях невозможно добиться положительных результатов в борьбе с международным терроризмом без межгосударственного сотрудничества и без взаимного осуществления специальных мероприятий. На основе фактов доказывается, что Армения является государством, осуществляющим государственный терроризм и поддерживающим терроризм.

Ключевые слова: *терроризм, террористические организации, международный терроризм, террорист, государственный терроризм*